

OTÁZKY A NÁZORY

Názory učiteľov na terajší systém klasifikácie žiakov

PhDr. JOZEF ROSINA, CSc.,
katedra psychológie Pedagogickej fakulty UK
v Trnave

Už od roku 1963 prebieha v ČSSR v rámci štátnej výskumnej úlohy »Hodnotenie a klasifikácia žiakov ZDŠ v novom poňatí« široko založený a dlhodobý experiment s novými formami hodnotenia a klasifikácie žiakov. Na tomto výskume sa podieľame sledovaním psychologických aspektov tejto problematiky. Výskum už priniesol veľa zaujímavých poznatkov, čo sa prejavilo na vedeckom sympóziu o hodnotení a klasifikácii žiakov, ktoré sa konalo na Pedagogickej fakulte v Trnave v dňoch 22.—24. októbra 1969. Definitívne závery bude možné robiť až po ukončení výskumu, t. j. po roku 1970, ale o niektorých čiastkových zisteniach možno informovať už teraz. Na tomto mieste popíšeme výsledky dotazníkovej ankety medzi učiteľmi, ktorej cieľom bolo zistiť ich názory na terajší spôsob klasifikácie žiakov. Učitelia sú najpovolanejšími osobami, ktoré môžu posúdiť, ako sa terajší spôsob hodnotenie a klasifikácie osvedčuje.

I. POPIS VÝSKUMU

Na jar r. 1967 sme zostavili »Dotazník o klasifikácii«, ktorého otázky boli zamerané na rôzne stránky klasifikácie. Z neho sme koncom mája rozoslali 200 kusov na náhodne vybrané základné deväťročné školy v Západoslovenskom kraji. V júni sa z nich vrátilo 127. Chápali sme to ako predvýskum. Pri spracúvaní dotazníkov sme zistili, že odpovede sú vysoko informatívne a obsahujú nielen závažné názory, ale aj hodnotné návrhy a podnety. Preto sme dali vytlačiť ďalšie exempláre a rozoslali sme ich na ďalšie náhodne vybrané školy na celom území štátu. Spolu sme rozoslali 1 100 dotazníkov, z toho 800 na základné deväťročné školy, 300 kusov na stredné všeobecnovzdelávacie školy a na odborné školy. V obálke bolo vždy 5—10 dotazníkov a prípis riaditeľstvu školy, v ktorom sme žiadali o uskutočnenie akcie a o vrátenie vyplnených dotazníkov. Ankety sa mohli zúčastniť len učitelia s vyše 5-ročnou praxou. Vybraná vzorka zahŕňovala školy v krajských mestách, v okresných mestách a v malých mestečkách a obciach. Z 1 100 rozoslaných dotazníkov sa vyplnených vrátilo 753, t. j. 68,5 %, a to takto: ZDŠ Juhočeský kraj: 70, ZDŠ Východočeský kraj: 144, Severomoravský kraj: 55, ZDŠ Západoslovenský kraj: 127,

ZDŠ Stredoslovenský kraj: 195, SVŠ slovenské: 80, odborné školy slovenské: 82 (z toho priemyselné školy 31, poľnohospodárske technické školy 33, učňovské školy 18). Dotazník mal 4 strany a obsahoval inštrukciu, rubriky pre osobné údaje učiteľa a 13 otázok, na ktoré sa žiadala voľná odpoveď. Na konci boli rubriky pre dátum a podpis. Formuláciu otázok uvádzame ďalej.

Zo 753 respondentov bolo 312 mužov s priemernou dĺžkou praxe 19,9 roka a 441 žien s priemernou dĺžkou praxe 16,6 roka. Vybranú vzorku teda tvorili skúsení učitelia. Treba poznamenať, že na niektorých dotazníkoch bolo uvedené aj viac mien (vtedy sme vzali do úvahy len prvé meno) a na niektorých bolo priamo uvedené, že vyjadruje názor všetkých učiteľov školy. Došlé dotazníky teda vyjadrovali názory oveľa širšieho počtu učiteľov.

Na všetky otázky sa vyžadovala voľná odpoveď. To bolo síce nevýhodné pre ich štatistické spracovanie, lebo bolo potrebné roztriediť veľké množstvo údajov, čo vyžadovalo stovky hodín trpezlivej práce. Na druhej strane však takéto spontánne a neviazané odpovede umožnili učiteľom vyjadriť sa bez akéhokoľvek ovplyvňovania. Tak sme mohli odhaliť skutočne najzávažnejšie problémy klasifikácie a okrem toho sme získali veľmi mnoho hodnotných námetov a postrehov. Vyjadrenia učiteľov sme spájali do skupín, kategórií a okruhov. Postupne sme prišli na jednotný kľúč pre triedenie odpovedí na všetky otázky. Všetky vyjadrenia bolo možné podľa kvality rozdeliť na súhlasné (vyjadrujúce súhlas s terajším stavom), nesúhlasné (vyjadrujúce kritiku terajšieho stavu) a neutrálne (neurčité a podmienené vyjadrenia). Svojím obsahom sa odpovede mohli týkať rôznych stránok hodnotenia a klasifikácie, podľa čoho sme ich mohli rozdeliť do týchto okruhov: a) vyjadrenia všeobecného rázu, b) vyjadrenia k diagnostickej hodnote klasifikácie, c) vyjadrenia k informačnej hodnote klasifikácie, d) vyjadrenia k motivačnému účinku klasifikácie, f) iné vyjadrenia, ktoré neboli odpoveďou na otázku.

Celkove sme zo 753 dotazníkov získali 16 061 vyjadrení, na jedného učiteľa priemerne 21,43. Pre náš výskum bolo najvýznamnejšie porovnanie medzi súhlasnými a nesúhlasnými vyjadreniami k jednotlivým stránkam klasifikácie.

II. VÝSLEDKY

Otázka č. 1. »Aké máte skúsenosti s terajším spôsobom klasifikácie chovania? Máte k tomu nejaký návrh?«

Odpovede na túto otázku obsahovali spolu 1 303 vyjadrení. Po preštudovaní a logickej analýze sme ich roztriedili podľa obsahu a kvality do niekoľkých kategórií.

Ponajprv to bolo 471 všeobecných vyjadrení. Z nich 330 vyjadrovalo súhlas s terajším spôsobom klasifikácie chovania (vyhovuje, netreba ju meniť), 103 vyjadrovalo nesúhlas (nevyhovuje, treba ju radikálne zmeniť) a 38 vyjadrení je neutrálnych (neuvádza nič, nevyjadruje sa k veci).

591 vyjadrení sa týkalo diagnostickej hodnoty klasifikácie chovania, čiže toho, ako objektívne možno pomocou nej vystihnúť chovanie žiakov. Aj tu boli vyjadrenia kladné, záporné a neutrálne. Za kladné sme pokladali napr. takéto vyjadrenia: tri stupne stačia; stupne známok sú správne. Ako záporné sme hodnotili takéto vyjadrenia: chovanie treba hodnotiť slovne; treba hodnotiť aj pilnosť a iné morálne vlastnosti. Ako neutrálne sme hodnotili takéto vyjadrenia: chovanie treba hodnotiť aj známku; klasifikácia chovania

má byť výsledkom systematického hodnotenia. Celkove bolo 53 vyjadrení kladných, 492 záporných a 46 neutrálnych. Vysoko prevažujú záporné vyjadrenia k diagnostickej hodnote terajšieho spôsobu klasifikácie chovania.

26 vyjadrení sa týkalo informačnej hodnoty klasifikácie chovania. Z toho 25 bolo záporných a žiadalo iné pomenovanie stupňov, najmä označenie 2. stupňa ako »uspokojivé« pokladali za nevýstižné a jedno vyjadrenie (neutrálne) navrhovalo uvádzať známku z chovania aj na maturitnom vysvedčení.

157 vyjadrení sa týkalo motivačného účinku klasifikácie chovania. Z nich len jedno vyjadrenie bolo kladné, že totiž klasifikácia núti rodičov k väčšej starostlivosti o deti. 7 vyjadrení bolo neutrálnych, napr.: známky z chovania znížiť až keď iné opatrenia zlyhali. Najväčší počet, spolu 149, však tvorili vyjadrenia záporné, ako: zníženie známky z chovania je málo účinné; hodnotenie chovania je benevolentné; klasifikácia chovania nemá veľký účinok a pod. Aj tu vysoko prevažujú záporné vyjadrenia k motivačnému účinku klasifikácie chovania.

Tab. 1. Súhrnný prehľad odpovedí na otázku č. 1
(+, —, N označujú kladné, záporné a neutrálne vyjadrenie)

Obsah vyjadrení	Kvalita	Počet	
		Abs.	%
a) Všeobecné vyjadrenia ku klasifikácii chovania	+	330	77,0
	—	103	22,0
	N	38	8,0
	Spolu	471	100,0
b) Vyjadrenia k diagnostickej hodnote klasifikácie chovania	+	53	8,9
	—	492	83,2
	N	46	7,9
	Spolu	591	100,0
c) Vyjadrenia k informačnej hodnote klasifikácie chovania	+	0	0
	—	25	96,0
	N	1	4,0
	Spolu	26	100,0
d) Vyjadrenia k motivačnému účinku klasifikácie chovania	+	1	0,7
	—	149	94,8
	N	7	4,5
	Spolu	157	100,0
e) Rôzne vyjadrenia ku klasifikácii chovania	+	0	0
	—	0	0
	N	58	100,0
	Spolu	58	100,0
Celkove	+	384	29,4
	—	769	59,0
	N	150	11,6
	Spolu	1 303	100,0

56 vyjadrení predstavovalo rôzne iné vyjadrenia neutrálneho charakteru, ktoré sa týkali chovania alebo klasifikácie, ale nesúviseli s otázkou, ako napr.: žiaci s trojkou z chovania by mali ísť do nápravného ústavu; nedostatky chovania treba riešiť v spolupráci s rodičmi.

Súhrnný prehľad odpovedí na 1. otázku podáva tabuľka č. 1. Tabuľka ukazuje, že z celkového počtu vyjadrení bolo 384 (29,4 %) kladných, 769 (59,0 %) záporných a 150 (11,6 %) neutrálnych. Celkove teda prevažujú negatívne vyjadrenia k terajšiemu spôsobu klasifikácie chovania.

Otázka č. 2. »Aké máte skúsenosti s terajším spôsobom klasifikácie prospechu? Máte k tomu nejaký návrh?«

Odpovede na túto otázku obsahovali spolu 1 169 vyjadrení, ktoré sme taktiež roztriedili do niekoľkých kategórií podľa obsahu a kvality, analogicky podľa otázky č. 1.

Tab. 2. Súhrnný prehľad odpovedí na otázku č. 2

Obsah vyjadrení	Kvalita	Počet	
		Abs.	%
a) Všeobecné vyjadrenia o klasifikácii prospechu	+	411	74,6
	—	40	7,2
	N	100	18,2
	Spolu	551	100,0
b) Vyjadrenia k diagnostickej hodnote klasifikácie prospechu	+	60	13,2
	—	351	77,3
	N	43	9,5
	Spolu	454	100,0
c) Vyjadrenia k informačnej hodnote klasifikácie prospechu	+	10	58,8
	—	4	23,5
	N	3	17,7
	Spolu	17	100,0
d) Vyjadrenia k motivačnému účinku klasifikácie prospechu	+	2	2,1
	—	94	95,8
	N	2	2,1
	Spolu	98	100,0
e) Rôzne vyjadrenia ku klasifikácii prospechu	+	21	42,8
	—	13	26,5
	N	15	30,7
	Spolu	49	100,0
Celkove	+	504	43,1
	—	502	43,0
	N	163	13,9
	Spolu	1 169	100,0

Tabuľka ukazuje, že z celkového počtu 1169 vyjadrení bolo 504 (43,1 %) kladných, 502 (43,0 %) záporných a 163 (13,9 %) neutrálnych. Celkový počet kladných a záporných vyjadrení k terajšej klasifikácii prospechu je približne rovnaký.

Medzi všeobecnými vyjadreniami o klasifikácii prospechu prevažujú kladné vyjadrenia. To značí, že terajší spôsob klasifikácie prospechu v podstate vyhovuje. Učitelia zdôrazňujú, že tento spôsob sa u nás vžil a osvedčil, že vzrástol s naším vývinom školstva, stal sa tradičným a vyhovuje aj žiakom a rodičom. Z toho vyplýva, že terajší stav nemožno ignorovať ani radikálne meniť, že akékoľvek zmeny a úpravy klasifikácie treba robiť veľmi opatrne a uvažene. Jednako však vyjadrenia učiteľov obsahujú v detailoch veľa kritických pripomienok k jednotlivým stránkam klasifikácie prospechu.

Medzi vyjadreniami k diagnostickej hodnote klasifikácie sa často vyskytovali vyjadrenia k počtu klasifikačných stupňov prospechu. Nakoľko však túto stránku priamo sledovala otázka č. 10, pojednáme o tom pri tejto otázke. Podobne názor učiteľov na počet klasifikačných období sa sleduje otázkou č. 11. Mnohí učitelia navrhovali diferencovanejšie hodnotiť prospech v jednotlivých predmetoch. Ponaajprv navrhujú ináč klasifikovať hlavné a ináč ostatné predmety, resp. stanoviť koeficient závažnosti predmetu. U slovenského (českého) a ruského jazyka navrhujú hodnotiť buď osobitnými známkami, alebo slovne jeho jednotlivé zložky (čítanie, gramatiku, pravopis, sloh, literatúru). Uvádzajú, že nie je výstižné ani hodnotenie písomných slohových prác jednou známkou, a navrhujú hodnotiť osobitne ich rôzne stránky: sloh, pravopis, úpravu. V matematike navrhujú hodnotenie jej zložiek (aritmetika, geometria), alebo jej rôznych aspektov (vedomosti, logické myslenie), či už osobitnými známkami, alebo slovne. Viacerí učitelia navrhujú opäť zaviesť známky z úpravy písomných prác. U pracovného vyučovania navrhovali klasifikovať osobitne jeho zložky (práce v dielnach, na pozemkoch a v domácnosti). Žiadajú klasifikovať všetky povinné predmety, teda aj občiansku výchovu. Osobitné problémy vidia v hodnotení tzv. výchovných predmetov — hudobnej, výtvarnej a telesnej výchovy. Mnohí učitelia poukazujú na neadekvátnosť klasifikačnej stupnice pri týchto predmetoch, na formalizmus pri klasifikovaní, a žiadajú odlišný prístup k hodnoteniu týchto predmetov, napr. klasifikáciu len tromi stupňami. Učitelia týchto predmetov v tom však vidia diskrimináciu a spravidla sa dožadujú takého hodnotenia ako u iných predmetov. Iní vidia východisko v slovnom hodnotení výchovných predmetov, a to buď v spojení so známkou, alebo bez známky. Nie je jednotný názor na klasifikáciu v prvom ročníku. Jedným vyhovuje terajší stav, t. j. na konci prvého polroku len jedna známka za chovanie i prospech a na konci školského roku osobitné známky z chovania a z jednotlivých predmetov. Sú však aj iné návrhy: jedna globálna známka aj na konci školského roku, na polroku dve známky (chovanie, prospech) a i.

Veľa postrehov sa týkalo motivačného účinku klasifikácie prospechu, pričom prevažovali negatívne vyjadrenia. Uvádzajú napr.: Vzťah k učeniu a ku klasifikácii závisí od perspektív žiaka po skončení školy. V 9. ročníku stúpa záujem o klasifikáciu. Veľmi demoralizujúco pôsobí na snahu žiakov, ak žiakov so zlým prospechom prijímú do vyhľadávaných škôl a učebných odborov na základe »protektie« alebo »socialistickej známosti«. Ani pri vstupe do zamestnania sa spravidla nepozerala na prospech. Veľmi zle pôsobí na učebnú morálku žiakov, že žiaci so zlým prospechom a bez kvalifikácie majú často

lepšie postavenie a plat než ich spolužiaci s dobrým prospechom. Klasifikačný poriadok sa im javí ako príliš benevolentný voči slabým žiakom a príliš prísny voči nadaným a usilovným.

Otázka č. 3. »Ako sa Vám javí postoj žiakov k terajšiemu spôsobu klasifikácie?«

Odpovede na túto otázku obsahovali spolu 1 213 údajov, ktoré sme známym spôsobom taktiež roztriedili do niekoľkých kategórií, ako ukazuje tabuľka č. 3.

Ako vidno z tabuľky, z celého počtu 1 213 vyjadrení bolo kladných 613 (50,5 %), záporných 313 (25,8 %) a neutrálnych 287 (23,7 %). Prevažujú teda kladné vyjadrenia, čo znamená, že podľa názoru učiteľov terajšia klasifikácia žiakom zväčša vyhovuje.

Tab. 3. Súhrnný prehľad odpovedí na otázku č. 3

Obsah vyjadrení	Kvalita	Počet	
		Abs.	%
a) Všeobecný postoj žiakov ku klasifikácii	+	356	67,5
	—	8	1,5
	N	163	31,0
	Spolu	527	100,0
b) Vyjadrenia k diagnostickej hodnote klasifikácie	+	52	31,7
	—	78	47,5
	N	34	20,8
	Spolu	164	100,0
c) Vyjadrenia k informačnej hodnote klasifikácie	+	19	73,0
	—	5	19,0
	N	2	8,0
	Spolu	26	100,0
d) Vyjadrenia k motivačnému účinku klasifikácie	+	180	39,2
	—	217	47,3
	N	62	13,5
	Spolu	459	100,0
e) Rôzne vyjadrenia ku klasifikácii	+	6	16,2
	—	5	13,5
	N	26	70,3
	Spolu	37	100,0
Celkove	+	613	50,5
	—	313	25,8
	N	287	23,7
	Spolu	1 213	100,0

Otázka č. 4. »Ako sa Vám javí postoj rodičov k terajšiemu spôsobu klasifikácie?«

Odpovede na túto otázku obsahovali spolu 1 199 údajov, ktoré bolo taktiež možné roztriediť do tých istých kategórií ako u predošlých otázok (tabuľka č. 4).

Ako vidno z tabuľky, z celkového počtu 1 199 vyjadrení bolo kladných 542 (45,2 %), záporných 231 (19,3 %) a neutrálnych 426 (35,5 %). Prevažujú teda kladné vyjadrenia, čo znamená, že podľa názoru učiteľov väčšine rodičov terajšia klasifikácia celkovo vyhovuje, majú k nej však hodne čiastkových pripomienok a výhrad.

Tab. 4. Súhrnný prehľad odpovedí na otázku č. 4

Obsah vyjadrení	Kvalita	Počet	
		Abs.	%
a) Všeobecný postoj rodičov ku klasifikácii	+	403	79,6
	—	2	0,4
	N	101	20,0
	Spolu	506	100,0
b) Vyjadrenia k diagnostickej hodnote klasifikácie	+	9	10,0
	—	78	86,7
	N	3	3,3
	Spolu	90	100,0
c) Vyjadrenia k informačnej hodnote klasifikácie	+	36	41,3
	—	20	23,0
	N	31	35,7
	Spolu	87	100,0
d) Vyjadrenia k motivačnému účinku klasifikácie	+	85	23,4
	—	121	33,1
	N	158	43,5
	Spolu	364	100,0
e) Rôzne vyjadrenia ku klasifikácii	+	9	5,9
	—	10	6,5
	N	133	87,6
	Spolu	152	100,0
Celkove	+	542	45,2
	—	231	19,3
	N	426	35,5
	Spolu	1 199	100,0

Otázka č. 5. »Aké skúsenosti máte so žiackymi knižkami? Aký je Váš názor na ne?«

Odpovede obsahovali spolu 1738 vyjadrení. Po ich logickej analýze sme ich podľa obsahu a kvality roztriedili do podobných skupín a kategórií ako vyjadrenia o klasifikácii (tabuľka č. 5).

Z tabuľky vidno, že z celkového počtu 1 738 vyjadrení o žiackych knižkách bolo kladných 750 (43,1 %), záporných 601 (34,5 %) a neutrálnych 387 (22,4 %). Celkove teda mierne prevažujú kladné vyjadrenia nad zápornými, čo svedčí o tom, že žiacke knižky väčšinou plnia svoju funkciu dobre. Dobre plnia najmä funkciu informačnú, kdežto funkciu motivačnú plnia väčšinou zle.

Otázka č. 6. »Vyhovuje Vám terajší formulár vysvedčenia? Ak nie, aké úpravy navrhujete?«

Odpovede na túto otázku obsahovali spolu 1 226 rozmanitých údajov. Rozdelili sme ich na tri základné kategórie: a) celkový názor na terajší formulár vysvedčenia, b) rôzne pripomienky, c) navrhované úpravy (tabuľka č. 6).

Tab. 5. Súhrnný prehľad odpovedí na otázku č. 5

Obsah vyjadrení	Kvalita	Počet	
		Abs.	%
a) Všeobecné vyjadrenia k žiackym knižkám	+	204	51,5
	—	53	13,4
	N	139	35,1
	Spolu	396	100,0
b) Vyjadrenia k informačnému významu žiackej knižky	+	478	61,8
	—	137	17,8
	N	157	20,4
	Spolu	772	100,0
c) Vyjadrenia k motivačnému a výchovnému účinku žiackej knižky	+	68	15,8
	—	299	68,8
	N	67	15,4
	Spolu	434	100,0
d) Rôzne pripomienky k žiackym knižkám	+	Ø	Ø
	—	112	82,3
	N	24	17,7
	Spolu	136	100,0
Celkove	+	750	43,1
	—	601	34,5
	N	387	22,4
	Spolu	1 738	100,0

V kategórii vyjadrujúcej celkový názor na terajší formulár vysvedčenia vysoko prevažujú kladné vyjadrenia, čo znamená, že podľa názoru učiteľov terajšie vysvedčenie v podstate vyhovuje. Zdôrazňujeme výraz »v podstate«, lebo vzápätí nasleduje 444 väčších, menších i drobných návrhov na úpravu vysvedčenia.

Otázka č. 7. »Stačí Vám doterajší spôsob klasifikácie žiakov len známkami, alebo pociťujete potrebu zhodnotiť žiaka na vysvedčení aj slovne? Prečo?«

Toto bola jedna z kľúčových otázok nášho výskumu. Odpovede na ňu obsahovali spolu 1192 vyjadrení, ktoré sme rozdelili do piatich hlavných kategórií (tabuľka č. 7).

Z tabuľky vidno, že približne dve tretiny učiteľov sú za ponechanie terajšieho stavu, t. j. za klasifikáciu známkami bez slovného hodnotenia. Taktiež argumentov za terajší spôsob klasifikácie uvádzajú viac než v prospech slovného hodnotenia žiakov.

Tab. 6. Súhrnný prehľad odpovedí na otázku č. 6

Obsah vyjadrení	Kvalita	Počet	
		Abs.	%
a) Celkový názor na terajší formulár vysvedčenie: Vyhovuje, je správny Nevyhovuje, nie je správny Neuvedá nič, nejasná odpoveď, vyhovuje s výhradou	+ — N Spolu	488 38 227 753	64,8 5,0 30,2 100,0
b) Rôzne pripomienky k terajšiemu formuláru vysvedčenia	+ — N Spolu	12 3 14 29	41,4 10,4 48,2 100,0
c) Navrhované úpravy k hodnoteniu chovania k hodnoteniu prospechu k technickému prevedeniu drobné úpravy k maďarskému formuláru	— — — — — Spolu	91 131 150 64 8 444	20,5 29,5 33,8 14,4 1,8 100,0
Celkove	+ — N Spolu	500 485 241 1 226	40,8 39,5 19,7 100,0

Otázka č. 8. »Ste toho názoru, že by bolo lepšie zrušiť známky a nahradiť ich slovným hodnotením prospechu a chovania? Aký je Váš názor na túto otázku?«

Táto otázka nadväzuje na predošlú a úzko s ňou súvisí. Odpovede na ňu obsahovali spolu 1 272 vyjadrení a mohli sme ich taktiež rozdeliť do piatich kategórií (tabuľka č. 8).

Ako ukazuje tabuľka, z celkového počtu 1 272 vyjadrení je 1 006 (79,1 %) kladných, teda takých, ktoré súhlasia s terajším spôsobom klasifikácie (známky bez slovného hodnotenia). Keďže otázka č. 8 úzko súvisí s otázkou č. 7, odpovede na obidve otázky sa často podobajú a prekrývajú. Preto pri interpretácii výsledkov bude potrebné prihliadať na obidve skupiny odpovedí.

Otázka č. 9. »Vystačíte pri klasifikácii s piatimi známami, alebo používate okrem nich aj znamienka +, —, alebo iné? Aké?«

Odpovede na túto otázku obsahovali spolu 1 364 údajov. Rozdelili sme ich do troch kategórií: a) všeobecné vyjadrenia k používaniu znamienok, b) používané znamienka, c) pripomienky k znamienkam (tabuľka č. 9).

Z celkového počtu 1 364 vyjadrení bolo kladných 257 (18,7 %), záporných 1 074 (78,8 %) a neutrálnych 33 (2,5 %). To znamená, že väčšina skúmaných učiteľov sa kloní k používaniu znamienok.

Tab. 7. Súhrnný prehľad odpovedí na otázku č. 7

Obsah vyjadrení	Kvalita	Počet	
		Abs.	%
a) Celkový názor			
Terajší spôsob stačí	+	511	67,9
Terajší spôsob nestačí	—	213	28,2
(treba hodnotiť slovné)	N	29	3,9
Neuvádza nič, nehovoriť k veci	Spolu	753	100,0
b) Prečo stačia známky	+	57	—
c) Prečo netreba slovné hodnotenie	+	212	—
d) Prečo treba aj slovné hodnotenie	—	119	—
e) Rôzne pripomienky	N	51	—
Celkove	+	780	65,4
	—	332	28,0
	N	80	6,6
	Spolu	1 192	100,0

Otázka č. 10. »U nás používame 5-stupňovú klasifikáciu. Existujú však aj klasifikácie s počtom stupňov 3, 4, 6, 7, 10. Aký je Váš názor na túto otázku? Pokladáte 5-stupňovú klasifikáciu za vyhovujúcu, alebo navrhujete počet stupňov zväčšiť, resp. zmenšiť?«

Odpovede na túto otázku boli väčšinou stručné a obsahovali spolu len 939 údajov. Bolo ich možné rozdeliť do dvoch hlavných kategórií: a) celkový názor na počet klasifikačných stupňov, b) rôzne pripomienky k počtu klasifikačných stupňov (tabuľka č. 10).

Tabuľka ukazuje, že z celkového počtu 939 vyjadrení bolo kladných 625 (66,5 %), záporných 258 (27,5 %) a neutrálnych 56 (6,0 %). Z toho vyplýva, že veľkej väčšine skúmaných učiteľov 5 klasifikačných stupňov vyhovuje.

Otázka č. 11. »Počet klasifikačných období sa znížil zo štyroch na dve. V niektorých štátoch majú 3 klasifikačné obdobia (tri trimestre), takže žiaci dostávajú známky na vysvedčení pred vianočnými sviatkami, pred veľ-

Tab. 8. Súhrnný prehľad odpovedí na otázku č. 8

Obsah vyjadrení	Kvalita	Počet	
		Abs.	%
a) Celkový názor na zrušenie známok			
Nezrušiť známky, ponechať ich (nezavádzať slovné hodnotenie)	+	564	74,9
Známky nahradiť slovným hodnotením	—	18	2,4
Známky doplniť slovným hodnotením	—	140	18,6
Nevyjadruje sa k veci, neuvádza nič	N	31	4,1
	Spolu	753	100,0
b) Dôvody pre ponechanie známok (proti ich zrušeniu)	+	178	—
c) Dôvody pre slovné hodnotenie	—	30	—
d) Dôvody proti slovnému hodnoteniu	+	264	—
e) Rôzne pripomienky	N	47	—
Celkove	+	1 006	79,1
	—	188	14,8
	N	78	6,1
	Spolu	1 272	100,0

konočnými sviatkami a na konci školského roku. Aký je Váš názor na túto otázku?»

Odpovede obsahovali spolu 1 017 údajov, ktoré sme roztriedili do dvoch hlavných kategórií: a) celkový názor na počet klasifikačných období (tabuľka č. 11a), b) pripomienky k počtu klasifikačných období (tabuľka č. 11b).

Otázka č. 12. »Známka je určitou formou odmeny a trestu. Aké iné formy odmien a trestov sa Vám osvedčili?»

Táto otázka súvisí s naším výskumom len okrajove. Jej úlohou bolo získať podklady pre porovnanie aktivačného účinku klasifikácie s aktivačným účinkom iných odmien a trestov, resp. rozdielov v účinnosti odmien a trestov. Odpovede obsahovali spolu 2 119 údajov. Bolo možné roztriediť ich do štyroch hlavných kategórií: a) druhy osvedčených odmien (1 095), b) druhy osvedčených trestov (722), c) pripomienky k odmeňovaniu (185), d) pripomienky k trestaniu (177).

Tab. 9. Súhrnný prehľad odpovedí na otázku č. 9

Obsah vyjadrení	Kvalita	Počet	
		Abs.	%
a) Všeobecné vyjadrenia k počtu známok			
Vystačí s piatimi známkami (nepoužíva znamienka)	+	240	31,9
Nevystačí s piatimi známkami (používa znamienka)	—	504	66,9
Neuvádza nič, nehovorí k veci	N	9	1,2
	Spolu	753	100,0
b) Používané znamienka	—	371	—
c) Pripomienky ku klasifikácii piatimi stupňami bez znamienok			
Pripomienky všeobecného rázu	+	7	4,5
	—	137	87,2
	N	13	8,3
	Spolu	157	100,0
Pripomienky k diagnostickej hodnote známok	+	6	10,4
	—	52	89,6
	Spolu	58	100,0
Pripomienky k motivačnému účinku znamienok	+	4	28,5
	—	10	71,5
	Spolu	14	100,0
Rôzne pripomienky	N	11	—
Celkove	+	257	18,7
	—	1 074	78,8
	N	33	2,5

Otázka č. 13. »Iné pripomienky a návrhy k hodnoteniu a klasifikácii žiakov.«

Odpovede na túto otázku boli veľmi stručné. 565 (75,0 %) respondentov neuviedlo nič. 188 ostatných odpovedí obsahovalo spolu 269 vyjadrení. Učitelia v nich uviedli pripomienky a návrhy, ktorými doplnili svoje odpovede na predošlých dvanásť otázok. Boli to pripomienky súhlasné, nesúhlasné i neutrálne. Týkali sa diagnostickej, informačnej a motivačnej hodnoty klasifikácie, ale i jej iných stránok.

III. INTERPRETÁCIA VÝSLEDKOV

1. Klasifikácia chovania

Učitelia vyslovili množstvo kritických pripomienok k hodnoteniu a klasifikácii chovania celkove i k jeho rôznym stránkam — diagnostickej, informačnej a motivačnej. Ich vyjadrenia sú protichodné a nejednotné, celková bilancia je však jasne negatívna. Pokúsime sa názory učiteľov stručne zhrnúť.

Terajší spôsob hodnotenia a klasifikácie chovania žiakov dáva učiteľovi málo možností, čo vedie k nivelizácii (rovnostárstvu) a k formalizmu pri hodnotení chovania. To je v rozpore s moderným poňatím odmeňovania a trestania ako metód výchovy, ktoré zdôrazňuje čo najväčšiu citlivosť pri hodnotení ľudí a teda aj žiakov. Hodnotenie a klasifikácia chovania je oveľa zložitejší problém než hodnotenie a klasifikácia prospechu, lebo vytvorenie úplného a pravdivého obrazu o chovaní žiaka je prakticky nemožné.

Tab. 10. Súhrnný prehľad odpovedí na otázku č. 10

Obsah vyjadrení	Kvalita	Počet	
		Abs.	%
a) Celkový názor na počet klasifikačných stupňov			
5 stupňov vyhovuje	+	540	65,2
Treba iný počet klasifik. stupňov	—	246	29,7
Neutrálne vyjadrenie	N	42	5,1
	Spolu	828	100,0
b) Rôzne pripomienky k počtu klasifikačných stupňov			
Súhlas s 5 stupňami, resp. nesúhlas s iným počtom stupňov	+	85	76,6
Nesúhlas s 5 stupňami, resp. súhlas s iným počtom stupňov	—	12	10,8
Neutrálne pripomienky	N	14	12,6
	Spolu	111	100,0
Celkove			
	+	625	66,5
	—	258	27,5
	N	56	6,0
	Spolu	939	100,0

a) *K diagnostickej a informačnej hodnote klasifikácie chovania*

Z ankety vyplýva, že terajšia klasifikácia chovania má malú diagnostickú a informačnú hodnotu. Nie je možné vystihnúť množstvo rozmanitých prejavov žiaka jednou známkou. Neumožňuje to vystihnúť a vyjadriť napr. pilnosť, snahu, aktivitu a iné morálne vlastnosti žiaka. Vzorné správanie nemožno osobitne ohodnotiť a naopak zase mnohé priestupky zostanú nepovšimnuté.

Tab. 11a. *Celkový názor učiteľov na počet klasifikačných období*

Obsah vyjadrení	Počet	
	Abs.	%
Ponechať 2 klasifikačné obdobia	300	40,0
Zaviest 3 obdobia (tri trimestre)	281	37,4
Zaviest 2 obdobia a 2 informatívne porady a oznámenia	90	11,9
Zaviest 4 klasifikačné obdobia	63	8,3
Neuviedol nič, nevyjadril sa	16	2,1
V 1.—5. roč. dve klasifikačné obdobia	1	0,1
V 1.—5. roč. štyri, v 6.—9. roč. dve obdobia	1	0,1
V 6.—9. roč. tri klasifikačné obdobia	1	0,1
Celkove	753	100,0

Tab. 11b. *Pripomienky k počtu klasifikačných období*

Obsah vyjadrení		Počet	
		Abs.	%
Pripomienky k dvom obdobiam	kladné	71	53,0
	záporné	63	47,0
	spolu	134	100,0
Pripomienky k trom obdobiam	kladné	19	83,0
	záporné	4	17,0
	spolu	23	100,0
Pripomienky k štyrom obdobiam	kladné	18	60,0
	záporné	12	40,0
	spolu	30	100,0
Pripomienky k viac obdobiam	kladné	44	84,6
	záporné	8	15,4
	spolu	52	100,0
Rôzne pripomienky spolu		25	—
Celkove		264	—

Podľa terajšieho klasifikačného poriadku sú len tri stupne chovania: veľmi dobré, uspokojivé a neuspokojivé. V našom materiáli bolo trikrát toľko hlasov za zvýšenie počtu stupňov než za ponechanie terajšieho stavu. Učitelia poukazujú na všeobecne známy zjav, že naprostá väčšina žiakov dostáva jednotku z chovania, hoci badať značnú nespokojnosť s chovaním mládeže.

Jedna možnosť, ako zlepšiť diagnostickú a informačnú hodnotu klasifikácie chovania, je jej doplnenie slovným hodnotením. Ako argumenty v prospech slovného hodnotenia chovania učitelia najčastejšie uvádzajú, že len tak možno vyjadriť kvalitatívne individuálne rozdiely medzi žiakmi, kladné a záporné povahové črty, záujmy, prácu v krúžkoch a pod. Číslom nemožno vystihnúť povahu dieťaťa. Učitelia navrhli aj rôzne alternatívy slovného hodnotenia chovania. Argumenty proti slovnému hodnoteniu chovania sú nepresvedčivé.

Viacerí učitelia navrhli, aby sa rôzne stránky chovania klasifikovali samostatnými známami — napr. pilnosť, aktivita, záujem o učenie a pod. Mnohí navrhli zaviesť systém klasifikácie chovania podľa Nemeckej demokratickej republiky. Tamojšie vysvedčenie totiž obsahuje 5 rôznych znáмок z chovania, a to za celkové správanie (Gesamtverhalten), za vystupovanie (Benehmen), za poriadok (Ordnung), za pilnosť (Fleiss) a za spoluprácu (Mitarbeit); okrem toho vysvedčenie obsahuje celkový slovný posudok o žiakovi (Gesamteinschätzung).

b) K motivačnému účinku klasifikácie chovania

V našom materiáli sa na rôznych miestach nachádza spolu 297 vyjadrení k motivačnému účinku klasifikácie chovania. Z nich len 10 vyjadrení prisudzuje terajšej klasifikácii chovania kladný motivačný účinok, 8 vyjadrení hovorí o motivačnom účinku klasifikácie chovania neutrálne a 279 vyjadrení poukazuje na malú účinnosť, resp. neúčinnosť terajšej klasifikácie chovania. Jedna kategória týchto vyjadrení len konštatuje skutočný stav: zníženie známky z chovania je málo účinné, známka z chovania nemá patričný rešpekt a pod. Ďalšia kategória vyjadrení obsahuje príčiny malej účinnosti, resp. neúčinnosti klasifikácie chovania. Najčastejšie sa uvádza, že hodnotenie chovania je príliš benevolentné, mierne. Keďže naprostá väčšina žiakov má jednotku z chovania, jej hodnota sa devalvovala, čím stratila motivačný a iný výchovný význam. Učitelia navrhovali aj rôzne opatrenia, ako zvýšiť účinnosť klasifikácie chovania: celkove sprísniť klasifikáciu chovania, dať pocítiť zlú známku aj ináč (vylúčenie z pionierskej organizácie, zrušenie rôznych výhod, dôsledky na pracovné a platové zaradenie po opustení školy).

2. Hodnotenie a klasifikácia prospechu

a) Ako vyhovuje terajšia klasifikácia prospechu celkove?

Medzi všeobecnými vyjadreniami o klasifikácii prospechu v odpovediach na 2. otázku (tab. č. 2) prevažujú kladné vyjadrenia. Všeobecné vyjadrenia o terajšej klasifikácii prospechu, vyjadrujúce názory a postoje učiteľov, žiakov a rodičov, sa nachádzajú aj v odpovediach na otázku č. 3, 4, 6 a 13. Sčítaním všetkých všeobecných vyjadrení vo všetkých odpovediach dostaneme takýto pomer: 1 186 (72,8 %) vyjadrení je kladných, len 53 (3,3 %) záporných a 391 (23,9 %) neutrálnych. To znamená, že vysoko prevažuje celkový

súhlas s terajším spôsobom klasifikácie prospechu. Tento súhlas je výraznejší než súhlas s klasifikáciou chovania. Aj tu treba zdôrazniť, že klasifikácia prospechu vyhovuje v podstate, lebo odpovede obsahujú v detailoch mnoho kritických pripomienok k jednotlivým stránkam klasifikácie. Učitelia v nich zdôrazňujú, že tento spôsob sa u nás vžil a osvedčil, zrástol s naším vývinom školstva, stal sa tradičným a vyhovuje aj žiakom a rodičom. Z toho vyplýva, že terajší spôsob klasifikácie nemožno ignorovať ani radikálne meniť, že akékoľvek zmeny a úpravy klasifikácie treba robiť veľmi opatrne a uvažene.

b) Počet klasifikačných stupňov

U nás sa prospech klasifikuje piatimi stupňami veľmi dávno, najmenej od roku 1869. V Sovietskom zväze, v Bulharsku a v Juhoslávii je tiež 5-stupňová, ale obrátená škála — najlepšia známka je 5. Na počiatku sovietskeho školstva boli len dva stupne (vyhovel — nevyhovel), neskoršie tri. Na Slovensku za tzv. Slovenského štátu sa klasifikovalo štyrmi stupňami. Za vojny sa v Čechách a na Morave klasifikovalo šiestimi stupňami. Teraz sa šesť stupňov používa v Nemeckej spolkovej republike. V niektorých arabských zemiach a vo Švédsku je 7 stupňov známok. V Kanade sa najčastejšie používa 9-bodový systém. V Taliansku, Rumunsku a inde hodnotia 10 bodmi. Vo Francúzsku sa prospech hodnotí 20 bodmi, ktoré ešte možno doplniť štvrtinami bodov, takže je tu 80 možností. Na niektorých školách v USA a v Kanade sa prospech vyjadruje percentami.

V našej ankete sa naprostá väčšina učiteľov, žiakov i rodičov vyslovila za ponechanie 5-stupňovej klasifikácie. Oveľa menej ich je za zmenu počtu stupňov, z čoho je opäť viac za zvýšenie a menej za zníženie počtu stupňov. V prospech 5-stupňovej klasifikácie uvádzajú učitelia najmä tieto argumenty: je stručná, jednoduchá, zrozumiteľná; každý ju pozná; pri väčšom počte stupňov by vznikli komplikácie a mätli by sa pojmy; je to naša národná tradícia atď. Argumenty za zvýšenie počtu stupňov: viacstupňová klasifikácia by umožnila hodnotiť presnejšie, objektívnejšie, diferencovanejšie. Časté problémy sú s okrajovými známkami. Niektorí žiaci napr. vysoko prekračujú normu stanovenú pre 1. stupeň a terajší spôsob klasifikácie to neumožní vyjadriť. No najväčšie nejasnosti sú s klasifikáciou veľmi slabých žiakov, ktorí sú na hranici prepadnutia. Protichodné sú názory na to, že žiak podľa klasifikačného poriadku môže postúpiť s nedostatočnou, dokonca aj s tromi nedostatočnými.

V počte klasifikačných stupňov sú veľké rozdiely medzi jednotlivými štátmi. Každý spôsob má svoje výhody a nevýhody. Preto pri zavádzaní akýchkoľvek zmien treba rešpektovať historický vývoj, postupovať veľmi uvažene a opatrne, vyhýbať sa extrémom. Vývin smeruje skôr k rozšíreniu než k zmenšeniu počtu klasifikačných stupňov. Celá otázka sa dostáva do nového svetla v súvislosti so slovným hodnotením, ktoré taktiež umožňuje jemnejšie a diferencovanejšie hodnotenie žiakov.

c) Dopĺňujúce znamienka

Dopĺňujúce znamienka predstavujú akési medzistupne a nepriamo vlastne rozširujú počet klasifikačných stupňov. Naša anketa ukázala, že 69,9 % učiteľov používa okrem známok aj rôzne dopĺňujúce znamienka. Najčastejšie je to

znamienko mínus, potom plus, lomená známka — napr. $2/3$ a zvýraznenie 1. a 5. stupňa hviezdíčkou (aj dvomi, tromi hviezdíčkami), podčiarnutím (aj dvojnásobným), rozlíšením veľkosti známky (malá jednotka, veľká päťka) a i. Ďalej sú to kladné a záporné body, odlišené tvarom a farbou (červené a čierne body, rôznofarebné čiarok), ako aj farebné rozlíšenie znáмок získaných rôznym spôsobom. Často sa používajú rôzne pečiatky — sympatické pri kladnom hodnotení (včielka, zajačik, kvetinka, holubica) a nesympatické pri zápornom hodnotení (kominár, prasiatko). Niektorí učitelia vyjadrujú známku zloženým číslom, napr. $1\frac{1}{4}$, $2\frac{1}{2}$, alebo desatinným číslom, napr. 3,7. Mohli by sme pokračovať v širokej palete iných znamienok, značiek a skratiek. Taktiež rôzne pripomienky k znamienkam sú prevážne súhlasné. Obsahujú hlavne takéto argumenty: znamienka spresňujú obraz o žiakovi; umožňujú spravodlivejšie zhodnotenie; nie je jednotka ako jednotka; je rozdiel medzi nedostatočnou na diktáte s 12, alebo 26 chybami; hviezdíčka (pri jednotke) žiakov veľmi »ťahá« (je silnou incentívou).

Uvedené výsledky vedú k záveru, že by bolo správne povoliť používanie znamienok, čím by sa len legalizoval status quo.

d) *Známky versus slovné hodnotenie*

Jedným z hlavných cieľov nášho výskumu bolo zistiť názory učiteľov na prípadné odstránenie znáмок, resp. na ich nahradenie, alebo doplnenie slovným hodnotením. Vyjadrenia učiteľov k tejto problematike sú obsiahnuté v odpovediach na otázky č. 7 a 8. Súhrnný počet vyjadrení v prospech slovného hodnotenia je 520, proti slovnému hodnoteniu 1786. To dokazuje, že učitelia sa celkove bránia proti slovnému hodnoteniu a sú za ponechanie terajšieho stavu, t. j. za hodnotenie známkami. Vzťah učiteľov k slovnému hodnoteniu je nepriaznive ovplyvnený skutočnosťou, že s ním nemajú priame skúsenosti, ale len nepriame skúsenosti, ktoré získali pri písaní a čítaní pedagogických denníkov a pedagogicko-psychologických charakteristík žiakov. Preto sa o ňom väčšinou vyslovujú len podmienečne (čo by to znamenalo). Učitelia experimentálnych tried, ktorí pokusne hodnotia slovné, majú k slovnému hodnoteniu žiakov oveľa priaznivejší postoj. Vyjadrenia učiteľov objasnili prednosti i nedostatky oboch spôsobov hodnotenia.

Prednosti a význam znáмок

Klasifikácia známkami je tradičný spôsob hodnotenia žiakov, ktorý sa u nás hlboko vžil, stal sa klasickým. Vyhovuje praktickým potrebám. Zrušenie znáмок by bol škodlivý extrém.

Po stránke didaktickej prednosťou znáмок je ponajprv ich exaktnosť. Známkami možno presnejšie vyjadriť kvantitu vedomostí. Matematické vyjadrovanie lepšie zodpovedá moderným požiadavkám pre možnosť strojového spracovania údajov. Číslo je univerzálny dorozumievací prostriedok. Známky predstavujú jednotné merítko na hodnotenie prospechu, umožňujú vzájomné porovnávanie prospechu jednotlivcov i skupín žiakov (tried, škôl).

Známky sú vysoko informatívne, hovoria za mnoho slov. Jasne a zrozumiteľne informujú o prospechu, poskytujú okamžitú orientáciu o úrovni vedomostí. To má význam najmä pri posudzovaní väčšieho počtu vysvedčení, napr. pri výberovom a prijímacom pokračovaní. Rodičia lepšie rozumejú známkam než slovnému hodnoteniu.

Známky majú veľký význam m o t i v a č n ý, predstavujú významnú incentívu učenia. Podnecujú žiakov k súťaženiu, takže sa učia aj z prestížnych dôvodov. Mnohí učitelia vyslovili názor, že odstránenie známok by spôsobilo zníženie snahy, aktivity a usilovnosti žiakov. U niektorých žiakov sú známky jediným prostriedkom, ako ich donútiť k učeniu.

Hodnotenie známkami je pomerne jednoduché, stručné, rýchle a teda aj veľmi efektívne.

Nedostatky známok

Známky vystihujú len kvantitatívnu stránku vedomostí, nemožno nimi vyjadriť kvalitatívne rozdiely medzi žiakmi. Pomocou nich nemožno poukázať na prednosti a nedostatky žiakov. Ťažko je vtesnať prospech žiakov do platieh stupňov. Preto za rovnakou známkou môžu byť rôzne vedomosti. Aj medzi jednotkou a jednotkou môže byť veľký rozdiel. Na slabých žiakov pôsobí zle, že dostávajú zlé známky. Tieto ich môžu celkom traumatizovať. Notes nahradil palicu. Skúšanie na známky môže vytvárať veľmi vážnu stresogennú situáciu.

Prednosti a význam slovného hodnotenia

Argumenty v prospech slovného hodnotenia väčšinou zdôrazňujú jeho význam diagnostický: bolo by to dôkladnejšie, výstižnejšie, presnejšie; slovami možno vyjadriť aj kvalitatívne rozdiely medzi žiakmi; možno tak vyjadriť aj dynamiku žiakovho prospechu, aké sú tendencie ďalšieho vývinu. Ďalšia skupina vyjadrení zdôrazňovala informačný význam slovného hodnotenia: rodičom povie viac; učiteľ tak môže zdôvodniť prospech, čo je potrebné hlavne pri zlom prospechu. Napokon to boli argumenty zdôrazňujúce motivačný význam slovného hodnotenia: slovné hodnotenie je spravodlivejšie, účinnejšie; aj u slabého žiaka možno poukázať na klady.

Nedostatky slovného hodnotenia

Proti slovnému hodnoteniu uvádzali učitelia ponajprv argumenty všeobecného rázu: nič sa tým nevyrieši; nie je isté, že to bude lepšie; vnášal by sa zmätok do hodnotenia. Ďalšie vyjadrenia upozorňovali na ťažkosti diagnostické: bolo by to nejednotné, nebolo by pevných kritérií; bolo by to príliš subjektívne hodnotenie. Ďalej upozorňovali na nedostatky informačné: vysvedčenie by bolo rozsiahle a neprehľadné; zvädzalo by to k fráзовitosti a k šablonovitosti; rodičia by tomu nerozumeli. Napokon sú to upozornenia, že slovné hodnotenie by malo menší motivačný účinok: poklesla by snaha, usilovnosť, slabých žiakov by to nepríjemne deprimovalo. Okrem toho učitelia upozorňujú na odbornú náročnosť slovného hodnotenia, na neefektívnosť (časovú náročnosť) takéhoto hodnotenia a na rôzne možné komplikácie.

Pri rozhodovaní o zavádzaní slovného hodnotenia do praxe treba vziať do úvahy aj to, ako túto otázku riešia v iných krajinách. Francúzske vysvedčenie obsahuje okrem bodov aj stručnú slovnú charakteristiku žiakov. Vysvedčenie v NDR obsahuje na prvej strane v každom polroku 12-riadkový posudok, za ktorým na druhej strane nasledujú známky z predmetov obvyklým spôsobom. Taktiež v NSR a vo Švajčiarsku sa na vysvedčeniach uvádza slovné hodnotenie. Vysvedčenia v USA obsahujú slovné vyjadrenie o tom, ako žiak hospodári

s časom, akú má úpravu písomných prác, ako spolupracuje s učiteľom, ako sa zaujíma o výklad a či pracuje zodpovedne (S. Hermochová: str. 54). Vidno teda, že aj vývin v iných krajinách smeruje k zavedeniu slovného hodnotenia žiakov.

e) *Počet klasifikačných období*

Ako vidno z tabuľky č. 11a, v skúmanom súbore 753 učiteľov je 300 (40,0 %) za ponechanie dvoch klasifikačných období, 281 (37,4 %) za zavedenie troch období, 90 (11,8 %) za dve obdobia doplnené dvomi informatívnymi poradami a len 63 (8,3 %) je za štyri klasifikačné obdobia. Ostatné alternatívy sú bezvýznamné. Ako zdôvodňujú učitelia svoje názory?

Pri dvoch obdobiach môže učiteľ žiakov lepšie poznať a objektívnejšie hodnotiť, lebo za dlhší čas môže získať viac znáмок. Pracuje sa kludnejšie, systematickejšie, predchádza sa nervozite. Vyhovuje to najmä pri veľkom počte žiakov, tiež pri jednohodinových predmetoch. Je to výhodnejšie aj po stránke administratívnej (menej úradovania, vypisovania). Nevýhodou dvoch období je, že medzi klasifikáciami je príliš veľké časové rozpätie. Odmena (dobré známky) i trest (zlé známky) prichádzajú príliš neskoro, čím sa oslabuje ich výchovný účinok. Polroky sú narušené vianočnými a veľkonočnými sviatkami.

Zástancom troch období sa takéto delenie školského roku javí ako najprírodzenejšie. Medzi obdobiami sú prázdniny (vianočné, veľkonočné, hlavné), ktoré môžu žiaci plne využiť na odpočinok. Treba vziať do úvahy aj to, že sa pracuje na úprave kalendára, podľa ktorej majú mať aj veľkonočné sviatky fixný dátum. Proti trom obdobiam sa uvádza, že zlé vysvedčenie by zle vplývalo na vianočnú náladu.

Pri štyroch obdobiach by žiaci boli pobádaní k sústavnejšej práci. Bol by lepší prehľad o prospechu. Nevýhodou štyroch období je, že za štvrt roka učiteľ nestačí vyskúšať a zhodnotiť všetkých žiakov, najmä nie nových, neznámych. Situácia sa sťažila aj zavedením 5-dňového vyučovacieho týždňa.

Ak uvážime všetky argumenty a okolnosti, javí sa ako najsprávnejšie delenie školského roku na dve, alebo na tri klasifikačné obdobia. Pritom treba pamätať, že s tromi obdobiami učiteľ vlastne nemajú skúseností a môžu sa o nich vyjadrovať len hypoteticky, podmienene. Sme presvedčení, že po zavedení troch klasifikačných období by tento spôsob získal väčšiu obľubu.

f) *Žiacke knižky*

Klasifikačný poriadok vyžaduje verejnú, otvorenú klasifikáciu. To má predovšetkým význam informačný: žiaci vedia, na čom sú, ako ich učiteľ ohodnotil, aké známky dostali. Táto informácia ich zbavuje nepríjemnej neistoty a s ňou spojenej úzkosti, čo má nepochybne kladný psychohygienický význam. Z hľadiska motivačného má verejná klasifikácia výhody i nevýhody. Ak sa známka vysloví nahlas a overí sa súhlasem spolužiakov, vyvoláva uspokojenie a má kladný motivačný účinok nielen na skúšaného, ale aj na všetkých žiakov. Podnecuje sa súťaživosť. Zverejnením hodnotenia sa jeho účinok umocňuje. Priaznivé hodnotenie (pochvala, dobrá známka) sa zverejnením stáva veľkou odmenou, nepriaznivé hodnotenie (pokarhanie, zlá známka) sa zverejnením stáva veľkým, prípadne až neprímeraným trestom. Osobitnú úlohu pri zverejňovaní hodnotenia zohrávajú žiacke knižky. Zverejnením nepriaz-

nívého hodnotenia v písomnej podobe sa jeho účinok ako trestu mimoriadne zvyšuje, ľahko môže prekročiť žiadúcu hranicu a stať sa neprimeraným, nezaslúženým.

Učitelia upozornili na častú disproporciu medzi pozitívnymi a negatívnymi zápsmi v žiackych knižkách. Učitelia pre nedostatok času nemôžu do žiackych knižiek zapisovať všetky prejavy žiakov, ale len závažnejšie zistenia. Plnenie bežných povinností sa pokladá za samozrejmé a neodráža sa v žiackej knižke. Preto v nich často prevažujú nepriaznivé zápisy, hoci v skutočnosti sa u žiaka negatívne prejavy vyskytujú len zriedka. Jednotlivé zápisy môžu byť pravdivé a napriek tomu ich súhrn môže poskytovať skreslený a nesprávny obraz o žiakovi, takže ich potom prijíma ako nespravodlivé a nezaslúžené, cíti sa ukrivdený. Ak žiak neprijíma trest ako plne zaslužený, tento nemá výchovný účinok, ba dosiahne sa ním opak.

Aj keby išlo o zlého žiaka, u ktorého by počet zlých známok a negatívnych hodnotení zodpovedal skutočnosti a žiak by ich prijímal ako spravodlivé a plne zaslužené, nemusia mať motivačný a výchovný účinok. Opakované trestanie (karhanie, negatívne hodnotenie) spôsobuje postupný pokles snahy a úsilia. Pri častom trestaní stále pripomíname žiakovi jeho chyby a neúspechy. Tým u neho vyvolávame komplexy menejcennosti, zníženie aspiračnej úrovne, čo môže viesť k rezignácii a k celkovému zlyhaniu.

Uvedené nedostatky nám dávajú aj vysvetlenie, prečo sa učitelia vyjadrujú prevážne negatívne k motivačnému účinku žiackej knižky (pomer kladných vyjadrení k záporným je 68 : 299), hoci ináč uznávajú ich funkciu informačnú.

g) Vzhľad vysvedčenia

Výsledok hodnotenia a klasifikácie oznamuje škola oficiálne žiakom, rodičom i verejnosti formou školského vysvedčenia. Vysvedčenie sa tak stáva veľmi dôležitým dokumentom. Preto veľmi záleží na jeho vonkajšom vzhľade a na technickom prevedení. Aj od nich závisí motivačný účinok školského vysvedčenia. Učitelia v našej ankete uviedli 444 vyjadrení k úprave terajšieho formulára vysvedčenia. Mnohí upozornili, že treba u vysvedčenia zlepšiť kvalitu papiera a tlače, dať mu dôstojnejšiu typografickú úpravu a pod. Najmä záverečné vysvedčenie po ukončení určitej školy by malo byť vytlačené ozdobným písmom. Zlým dojmom pôsobí, ak rubriky na vysvedčení nezodpovedajú učebným predmetom, takže treba vynechávať a prečiarkovať rubriky, dopisovať predmety atď. Záleží aj na samotnom písaní známok, resp. slovného hodnotenia. Rukopis niektorých učiteľov je ťažko čitateľný, často nepekný a nezrozumiteľný, takže je zrejmé, že jeho napísaniu nevenovali patričnú pozornosť. Obdiv zasluhuje kaligrafický rukopis na vysvedčeniach a iných úradných listinách spred 40—50 rokov. Záleží aj na kvalite atramentu. Ak učiteľ nedokáže napísať vysvedčenia krasopisne, úhľadne a dobrým atramentom, mal by ich radšej napísať strojom. Za úvahu stojí aj návrh, aby sa vysvedčenia povinne písali strojom. Vtedy by ich mohli písať aj administratívne pracovníčky, čím by sa uľahčila práca učiteľa. Viacerí učitelia navrhli, aby sa aj u nás zaviedli namiesto vysvedčení »prospechové knižky«, obsahujúce súbor vysvedčení pre celú povinnú školskú dochádzku, podobne ako v NDR a v Maďarsku. To však pokladáme za nepraktické (ťažkosť v prípade omylu, nemožno písať strojom, zmeny rubriík pri zmene učebného plánu a i.).

IV. ZÁVERY

Prevedený výskum, ako aj teoretické štúdium danej problematiky a porovnanie nášho spôsobu hodnotenia a klasifikácie s inými spôsobmi v zahraničí oprávňujú nás k nasledovným záverom:

Všeobecné závery

Náš spôsob hodnotenia a klasifikácie principiálne vyhovuje, ale má aj rad nedostatkov. V záujme zvýšenia motivačného účinku hodnotenia a klasifikácie treba urobiť také úpravy, ktoré by umožnili jemnejšie a diferencovanejšie hodnotenie vedomostí a iných prejavov žiaka po stránke kvantitatívnej, ako aj vyjadrenie kvalitatívnych rozdielov medzi žiakmi. Pri odstraňovaní nedostatkov a pri zavádzaní zmien treba rešpektovať našu dlhodobú tradíciu, postupovať uvážlivo a opatrne, vyhýbať sa extrémom.

K hodnoteniu a klasifikácii chovania

Terajšia klasifikácia chovania je veľmi hrubým a nedokonalým nástrojom, učiteľovi dáva málo možností, a preto má malý motivačný a výchovný účinok. Považujeme za potrebné takéto opatrenia:

Rozšíriť počet klasifikačných stupňov chovania z troch na päť.

Klasifikovať rôzne stránky chovania samostatnými známkami, podobne ako v NDR, čiže zaviesť osobitné známky za pilnosť, poriadok, vystupovanie, spoluprácu, disciplínu a pod.

Chovanie hodnotiť aj slovne.

K počtu klasifikačných stupňov prospechu

Pre naše pomery považujeme za optimálne ponechať päť klasifikačných stupňov.

Treba povoliť používanie doplnujúcich znamienok »minus« na priebežné hodnotenie odpovedí a výkonov žiakov v zošite, v žiackej knižke, v klasifikačnom hárku, na výkresoch a pod. Tým by sa len legalizoval skutočný stav. Je to kompromisné riešenie celej otázky — počet stupňov sa tak fakticky zdvojnásobí a súčasne zostane nezmenený v duchu našej tradície.

K slovnému hodnoteniu

Známky nemožno zrušiť.

Známky treba doplniť slovným hodnotením žiakov na vysvedčení.

Z rôznych možných spôsobov slovného hodnotenia za najreálnejšie pokladáme doplniť známky celkovým slovným zhodnotením v podobe komplexného posudku, ktorý by zahrnoval hodnotenie chovania i prospechu, ako aj iné dôležité údaje. Do úvahy prichádza aj doplnenie známky z hlavných predmetov slovným hodnotením.

Slovné hodnotenie predpokladá všestrannejšie a hlbšie poznanie individuálnych zvláštností každého žiaka. To zasa vyžaduje dôkladnejšiu pripravenosť učiteľov v psychológii. Bude potrebné aj vypracovať osobitnú metodickú prí-

ručku pre učiteľov, obsahujúcu aj návrhy a návody na slovné hodnotenie, vzory komplexných posudkov a pod. Ide najmä o to, aby slovné hodnotenie u slabých žiakov neobsahovalo negatívne odsudzujúce výroky a nepôsobilo deštruktívne, ale vždy konštruktívne a povzbudivo.

K počtu klasifikačných období

Najsprávnejšie sa javí organizačné členenie školského roku na dve, resp. na tri klasifikačné obdobia. Sme presvedčení, že po experimentálnom výskúšaní troch klasifikačných období by sa tento spôsob ukázal ako prirodzenejší a výhodnejší, najmä ak uvážime snahy po intenzifikácii vyučovania, súvisiace so skracovaním školského roku a s narastaním učiva.

K žiackym knižkám

S používaním žiackych knižiek majú učitelia prevážne kladné skúsenosti. Preto sú neodôvodnené hlasy za ich všeobecné zrušenie. Žiacke knižky majú význam hlavne pre rodičov ako zdroj informácií o chovaní a prospechu žiakov. Preto by mali rodičia prevziať úplnú zodpovednosť za kontrolu, či si žiak dáva riadne zapisovať všetky výsledky hodnotenia.

Treba urobiť opatrenia na zvýšenie motivačného a výchovného účinku žiackej knižky. Žiacka knižka má slúžiť hlavne na zapisovanie kladných hodnotení a neutrálnych zápisov (oznámenia, odkazy, pozvania). Najmä u slabých žiakov nemá učiteľ zabudnúť zapísať každé zlepšenie a úspech. Nepriaznivé hodnotenia sa tam majú vyskytovať čo najmenej. Jednotlivé zápisy v žiackej knižke treba doplniť občasným celkovým ústnym zhodnotením žiaka pri osobnom styku s rodičmi. Aj všetky vážnejšie nedostatky a poklesky žiaka treba s rodičmi riešiť osobne, nie prostredníctvom žiackej knižky. Pokladáme za správnejšie, aby sa namiesto žiackej knižky s celoročnou platnosťou zaviedli »žiacke listy« na kratšie obdobia, napr. na mesiac, aby aj slabší žiaci vstupovali do nového mesiaca »s čistým štítom«.

K formuláru vysvedčenia

Závažnosť vysvedčenia ako dokumentu o výsledku žiakovej práce vyžaduje zlepšiť jeho celkový vzhľad. Ponaajprv je to technické prevedenie — kvalitnejší papier, tlač i celková typografická úprava. Učitelia by mali viac dbať na kaligrafickú stránku svojho rukopisu na vysvedčení, alebo radšej použiť písací stroj. Osobitnú pozornosť treba venovať záverečným vysvedčeniam.

Na vysvedčeniach opäť zaviesť rubriku pre podpis rodiča alebo jeho zákonného zástupcu, čím sa zvýrazní morálna zodpovednosť žiaka voči nim, ako aj ich spoluzodpovednosť za chovanie a prospech žiaka.

Na školách s maďarským (poľským, ukrajinským) vyučovacím jazykom v záujme prehladnosti vydávať vysvedčenie v podobe dvojhárku, ktorého prvý list bude predstavovať slovenskú a druhý list inojazyčnú verziu vysvedčenia.

Iné závery pre prax

Motivačný účinok hodnotenia a klasifikácie žiakov by sa zvýšil, keby v občianskom živote pracovné zaradenie, plat a životné perspektívy viac záviseli od školského vzdelania a kvalifikácie pracovníkov.

Okrem známok a slovného hodnotenia treba pri výchovnej práci v škole aplikovať rôzne iné formy odmeňovania a trestania. Prítom dodržiavať príslušné metodické zásady.

LITERATÚRA

1. Fokken, E.: *Die Leistungsmotivation nach Erfolg und Misserfolg in der Schule*. Hannover 1966.
2. Hermochová, S.: *Několik poznatků o systému péče o mládež v USA*. Výchovný poradce, roč. 1967, č. 1.
3. Hotyat, F. (editor): *Messungs- und Bewertungsmethoden in der Erziehung*. Hamburg 1958.
4. Jagenlauf, M.: *Zeugnisse — gestern — heute — morgen*. Allgemeine Deutsche Lehrerzeitung 1968, č. 8, str. 5.
5. *Klasifikačný poriadok pre základné deväťročné školy z 10. 4. 1963*.
6. Knoche, W.: *Jungen, Mädchen, Lehrer und Schulen im Zensurenvergleich*. Frankfurt/Main 1969.
7. Linhart, J. a kol.: *O pozorování a hodnocení žáků*. Praha 1962.
8. Rosina, J.: *Psychologické aspekty hodnotenia a klasifikácie žiakov*. Socialistická škola, roč. VII, č. 9, str. 521—527.
9. Řasa, R.: *Klasifikace a hodnocení žáků na ZDŠ*. Bulletin Výzkumného ústavu pedagogického v Praze, roč. 1 (1965), č. 2, str. 7.
10. Tuček, A.: *Problémy školního hodnocení žáků*. Praha 1966.
11. Weiss, R.: *Leistungsbeurteilung durch Ziffernnoten*. Linz 1968.